

VALÓS SZEMÉLYEK NEVÉT ÉRINTŐ IRODALMI VONATKOZÁSÚ NYELVI JÁTÉKOK A FACEBOOKON

KONCZ-KOVÁCS Anna¹

ABSTRACT

Usage of humor is important in Hungarian grammar and literature lessons. Humor makes learning more enjoyable, helps bring the subject closer, dissolves the atmosphere, reduces tension, helps with recall, and improves teacher-student relationship. Linguistic plays develop creativity and thinking. People can find a lot of literature-related linguistic plays on Facebook. The most popular linguistic plays on well-known poets and writers, and those made with a simple technique have the biggest popularity. The most popular examples include Sándor Petőfi, Endre Ady, Mihály Babits, Zsigmond Móricz, Attila József, János Arany. Linguistic plays that require a more thorough literary knowledge, or are about special topics, characters and genres, are less current on the Internet. These linguistic plays are created in various ways, but the most frequent methods are morphological reinterpretation and lexical ambiguity.

KEYWORDS

network, picture joke, sense of humour, Student folklore, literary-related language games, lexical ambiguity

BEVEZETÉS

Tanulmányom egyrészt arra hivatott rámutatni, hogy milyen hasznosíthatósága van a nyelvi játékoknak a magyar nyelv és irodalom közoktatási tantárgy tanításában, másrészt pedig egy gyűjteményt mutat fel a valós irodalmi személyek (tehát írók, költők, műzsák, kiadók, stb.) nevéből keletkezett nyelvi játékokból, így képet ad arról, melyek a legtipikusabb létrehozási formák, mely személyeket preferálják a Facebook nyelvi játékokkal foglalkozó csoportjai.

Magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár vagyok, így előzetes olvasmányaimból tudom, hogy a nyelvi játékok nyelvtanórán való hasznosíthatóságával több tanulmány is foglalkozik. Mindamelllett, hogy fejlesztik az anyanyelvi kompetenciát, kreativitást és játékosságot visznek a tananyagba. Tematikájuk azonban sokszínű, nem feltétlenül igazodik a tananyaghoz. Tanulmányomban a valós személyek nevét érintő irodalmi vonatkozású nyelvi játékokat válogattam össze a Facebookról, így a magyar nyelv és irodalom közoktatási tantárgynak együttesen lehet hasznára: a nyelvészeti elemzés mellett a diákoknak szórakozást nyújthat az adott irodalmi témánál és segíti az egyes irodalmi nevek és látott arcok összekapcsolását és megismerését, hiszen ami szokatlan, feltűnő, humoros, azt a diákok könnyebben megjegyzik.

Miért éppen a Facebook?

Ha beírjuk a Google-be, hogy irodalmi viccek, irodalmi szócikkek, irodalmi mémek, számtalan találatot dob ki a rendszer. Ennek ellenére érdekesebbnek találtam a Facebook

¹ Koncz Kovács Anna, kovapann@gmail.com

nyelvi játékokkal kapcsolatos oldalait kiválogatni, mert a felület jelentősen statikusabb egy vicclaphoz képest: látszik, ki mikor posztolta, és az, hogy milyen visszhangja van az olvasók körében. Az adatok aktuálisak, mindegyiket 2018-ban vagy 2019-ben posztolták (tették közzé, osztották meg). Láthatóak a reakciók (hangulatjelek) és kommentek (hozzászólások), milyen asszociációkat vált ki az olvasókból. A kommentek az esetek egy részében nagyon gazdagok, más esetben kevésbé, sok esetben teljesen hiányoznak. A kommentek és reakciók hatnak a posztolókra, azaz befolyással vannak arra, hogy a későbbiekben milyen posztok születnek. Erre mondjuk azt, hogy a Facebook interszubjektív (Veszelszki 2017: 48). Azon nyelvi adatoknál feltüntettem a hozzászólásokat, amikor az többletinformációt vagy új nyelvi játékot eredményez.

A tagok kommunikálnak egymással, a kommunikáció pedig nem pusztán információcsere, „hanem a közösségi összetartozás fenntartásának eszköze” (Balázs 2015: 172). „A netfolklór fő technikai háttere: a tömegkommunikáció, a mobilkommunikáció és az informatikai világ (internet, adattárak) összekapcsolása (konvergenciája), hálózatosodása, új személyes és közösségi kommunikációs formák létrejötte.” A web2 létrehozta a közösségi médiát (Balázs 2015: 177).

A Facebook egy ismeretségi hálózat (social network), amely „olyan közösségi struktúrát jelent, amely egyének vagy szervezetek kapcsolataiból áll, a felületes ismeretségtől az életre szóló barátságig vagy rokon kapcsolatig.” (Veszelszki 2017: 21) Az emberek közösségi hálót alkotnak, ahol – akár a való világban – érvényesül a hatlépésnyi távolság elmélete, azaz a Földön bárki kapcsolatba hozható bárkivel egy ismeretségi láncokon keresztül úgy, hogy köztük maximum öt személy van (Veszelszki 2017: 22).

Angolul gyakran szinonimaként használják a network (hálózat) és a networking (hálózatépítés) szavakat az ismeretségi hálózat megnevezésre. Boyd és Ellison szerzőpáros szerint az utóbbi megnevezés a szerencsésebb, hiszen jobban kifejezi, hogy például a Facebook lényege, hogy kapcsolatokat lehet rajta kiépíteni – gyakran idegenek között is. Legfontosabb, hogy kialakul a szociális hálózati rendszer („social network sites”) (Boyd 2007).

Tanulmányom témájában összekapcsolódik a nyelvi humor, a közösségi oldal és az oktatás fogalma. Születtek róla tanulmányok, hogy a Facebook az oktatást olyan téren is segíti, hogy a tanárok és a diákok gyakran ezen keresztül tartják a kapcsolatot, így egy irodalmi vonatkozású nyelvi játék posztolása talán még könnyebben célba talál, mintha magyarórán kerülne bemutatásra. Keszy-Harmath Dániel tanulmánya szól róla, hogy a tanárok jelentős része regisztrált tag a Facebookon és tartja is a kapcsolatot ezen keresztül a diákjaival. A kommunikációs stílus hasonló, mint a tanórai, viszont az internetes kommunikáció tulajdonságai befolyásolják a közléseket. Felmutatja, mi a funkciója annak, ha tanár és diák kommunikál a Facebookon: egy 50 tanár által kitöltött kérdőíves felmérés „által felállított sorrend szerint leginkább az információk közzétételére (kötelességekre való emlékeztetés) és az érdeklődés felkeltésére (például irodalmi, művészeti vagy zenei alkotás iránt) a legalkalmasabb, legkevésbé pedig az anyanyelvi kompetencia körébe tartozó fejlesztési feladatokra (szövegértés, helyesírás, szókinccs fejlesztése), valamint a nevelésre vagy a fegyelmezésre” (Keszy-Harmath 2014). Dolgozatomban a másodikként felsorolt funkció kerül előtérbe: a irodalmi vonatkozású nyelvi adatok alkalmasak a művek, személyek iránti érdeklődés felkeltésére. De a szövegértés, helyesírás, szókinccs fejlesztésére is, ami ezen kutatás szerint kevésbé fontos kommunikációs szempont – a sűrített információt tartalmazó nyelvi játékok, képviccek erre is alkalmasak.

A Facebookon kívüli viccoldalakon gyakran tematikusan vannak felsorolva a nyelvi játékok, a Facebook általam vizsgált oldalain viszont egyáltalán nincsenek téma szerint, az a nyelvi játék kerül posztolásra, amit bármelyik felhasználó épp érdekesnek tart rá. Így ilyen téren is előnyösebb volt a Facebookot választani: kiderül milyen típusú nyelvi játékokat részesítenek előnyben a felhasználók. Megtudható például, melyik nyelvjáték-technika, melyik

író/költő, irodalmi mű a legnépszerűbb, a kép alapú avagy a kép nélküli viccet részesítik előnyben, gyakori-e a képregényes vagy sem. Az általam kiválasztott Facebook-oldalak a következők voltak: *Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül)*; *Legfertelmesebb szóviccek és szókapcsolatok börszéje*; *Szóvicc klub*; *Ami nem szóvicc – vicc klub*; *Szóviccelde*.

Ezek Facebookon szerveződött csoportok. Az internet alapvetően kedvez a csoportszerveződésnek. A való világban nehezebben szerveződnek csoportok, mint virtuális térben. Itt a csoportnyelvi jelenségek is gyorsan kialakulhatnak, elszakadva a köznyelvi normától. A nem jelenlévő szereplők könnyen eltérhetnek az alapvető nyelvhasználati, grammatikai, helyesírási szabályoktól (Bódi 2005: 199). Mivel a nyelvi játékok feltöltése nem anonim, a jómodor, a grammatikai szabályok nem kerültek mellőzésre, de itt is jellemző az internet nyelvhasználata, például ékezetek és központozás hiánya, sok emotikon (hangulatjel), rövidítés, tömör kifejezőmód. A csoportjelleg annyiban megvan, hogy ide a nyelvi játékokat szerető emberek regisztrálnak, de nem jellemző, hogy mindenki ismerne mindenkit, s bármikor jöhetnek új tagok, léphetnek ki fenn lévő tagok, sokan aktívak, sokan passzívok. A tagok legfőbb kommunikációja, hogy nyelvi játékokat töltenek fel egymásnak és alkalmanként arra reagálnak.

Mi számít irodalmi vonatkozású nyelvi játéknak?

Bármilyen nyelvi játék idesorolható, aminek témája valamilyen formában szerepel a közoktatás tankönyveiben, avagy indokolt belevenni akár a középiskolás, akár az általános iskolás tanmenetbe. Fontos kategóriát alkotnak a valós személyek nevével kapcsolatos irodalmi vonatkozású nyelvi játékok, amik utalnak egy íróra, költőre, vagy például műzsára, kiadóra, családtagra.

A nyelvi játékok többnyire nem tudományos, hanem ismeretterjesztő alapúak, tehát nem a „szakmának” készültek, hanem laikus kívülállóknak, így gyakran a legsztereotipikusabb irodalmi vonatkozásokat sorakoztatják fel. Az adatok kiválasztásakor próbáltam változatosan eljárni, nem kihagyni semmilyen egyedi jelenséget. Irodalmi személyeknél kirajzolódik a tendencia, hogy elsősorban magyar irodalmi személyekről születtek nyelvi játékok, de még az is, hogy Ady Endrének 2019-ben van az évfordulója. Gyakran felbukkanó írók/költők: Ady Endre, Babits Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Móricz Zsigmond, Jókai Mór.

Nyelvi játék alatt értem a nyelv kreatív felhasználását, a tanulmányba e kritériumnak megfelelő nyelvi adatok kerültek. Az öt Facebook-csoport nevének mindegyikében szerepel a szóvicc kifejezés, ami egy szűkebb fogalom, s az adataim nem is kimondottan szóviccek. Szóvicc alatt „a nyelvi kifejezőeszközök alternatív használata által létrejött verbális humort értem” (Koncz-Kovács 2012: 103), s az is tulajdonsága, hogy a szavak szintjén játszódik le.

Az, hogy képvicc legyen, egyáltalán nem kritérium, ehhez képest csak elvétve találtam olyan nyelvi játékot, ami nem képvicc. Még ami nem képvicc, gyakran ahhoz az adathoz is rendeltek egy képet, illusztrációnak. Mivel ezekből van kevesebb, a szükséges helyeken feltüntettem, ha a jelenség nem képvicc, hanem képpel ellátott nyelvi játék.

Humor az oktatásban

Ha a korábbi szakirodalmakat nézzük, a humornak nem volt helye az oktatásban. Mára ez a kép megváltozott, s a jó tanár ismervei közé tartozik, hogy tud humorizálni. Számos pozitív hatása van annak, ha humort – jelen témánál maradván nyelvi humort viszünk a tanórákra.

Séra László felhívja rá a figyelmet, hogy a humornak pozitív hatásai vannak, tehát egyértelműen úgy gondolja, használni kell az oktatásban. Hahn Judit (2012: 36) ugyanezekre a gondolatokra hivatkozik. A tanórákon alkalmazott humor alábbi pozitívumait sorolják fel: a) figyelemfelkeltő, élvezetesebbé teszi a tanulást, b) csökkenti a stresszt és a vizsgaszorongást, c) javul a tárgy iránti attitűd, d) segíti a tanulók motivációját, a megértést és a felidézést, e) fejleszti a problémamegoldó-képességet, f) csökkenti a fegyelmezési problémákat, g) növeli a

tanár hitelességét, h) javítja a tanár-diák kapcsolatot, i) támogatóbb környezetet és nyitottabb légkört biztosít (Séra 2008: 266). Mindegyikkel egyetértek, talán csak azt kérdőjelezném meg, hogy növeli a tanár hitelességét, s a fegyelmzési problémákkal kapcsolatban annyit fűznék hozzá, hogy valóban elveheti a konfliktusok élet, de egyes esetekben a probléma elbagatellizálásához is vezethet. A szójátékok, azaz egyes szavak kicserélése a mondatokban különösen jó hatással van a diákok emlékezetére, hiszen fokozott figyelmet igényelnek (Séra 2008: 268).

Ron Deiter 2000-ben írt cikkében szintén kifejti, hogy a humornak, akár a társadalomban, akár az osztályteremben sok jótékony fiziológiai hatása van: csökkenti a szorongást, nagyobb önbizalmat és motivációt ad (Deiter 2000: 22). Ezekre pedig természetesen szüksége van a diákoknak. Fontosabb annak a kérdése, „hogyan” tanítsunk, és másodlagos, hogy „mit”. A humor csökkenti a távolságot tanár és diák között, javítja az osztályközösséget, oldja a feszültséget, s általában szórakoztatóbbá teszi a tanulást (Deiter 2000: 23).

Séra szerint a humor kedvező hatása több okra is visszavezethető: a) az előhívási folyamat kedvez a humoros anyagnak, b) a humoros anyag meglepődést okoz, c) elaboráció, azaz fokozott feldolgozás szükséges a megértéshez, d) a humoros anyag különleges, e) a humoros anyag fokozott fiziológiai aktivációs hatással (arousal) jár, ami fokozott emlékezeti feldolgozáshoz vezet (Séra 2008: 269).

Háhn Judit Berk 2003-ban megjelent könyve alapján hivatkozik a tanár részéről a tanórákon használt alacsony és magas kockázatú humorra. Az alacsony kockázatú humor nem sért senkit, ide tartoznak például a humoros anekdoták, idézetek, a magas kockázatú humor gyakran a diákok tetteire reagál, így őket meg is sértheti (Háhn 2012: 36). Az irodalmi vonatkozású nyelvi játék – véleményem szerint – alacsony kockázatú, a diákokkal, a kollégákkal szemben nem sértő. (Esetleg egyes viccek az irodalmi személyekkel szemben sértőek, de nekik jelentős hányada már nincs az élők sorában, avagy élnek, de sosem jut el hozzájuk egy általuk ismeretlen tanórán ismertetett nyelvi játék, vagy ha az interneten már látták az adott viccet, nem lehet egyetlen személy által létrehozott sértésnek felfogni.) Az általam felsorolt szakirodalmi szerzők közül többen hangsúlyozzák, hogy a humor a tanórán nem lehet bántó és ellenséges, így a kritériumoknak megfelelnek a nyelvi játékok. Háhn szerint a nyelvi játékok az egyetemi oktatásba is belekerülnek (s ott gyakran csak szóbeliség formájában – jó eséllyel a fiatalabb diákoknak van szükségük jobban a képi megjelenítésre is). Formái: neologizmusok, poliszémia, kontamináció, paronomázia, antiproverbium, szokatlan rím (Háhn 2012: 43).

Pap János hasonló pozitívumokat sorol fel, mint a többi szerző. Ő is hangsúlyozza, hogy a humor csak pozitív lehet, sértő humornak nincs helye az órán. Nem „kabarémússorra” van szüksége a diákoknak, hanem arra, hogy humorosan, sőt, ami még fontosabb, játékosan történjen a tanulás. Csak olyan tananyagot lehet humor tárgyává tenni, aminek a humor nem szolgálja a megkérdőjelezését, hanem pont, hogy segíti a rögzülését, s nem rontja a tanár tekintélyét. Pap János tanulmánya szerint sok tanár nem alkalmazza a humort, ezért gyakran „szenvadás” a diákokkal való tanórai együttműködés. A „jó humorú” tanárra az alábbi humormagatartás jellemző: „Csekély ellenséges humor, nagyfokú vidámság, magasabb arányú szociális és önfelértékelő humor, az átlagnál kicsit komolyabb magatartás a jellemzőjük. E tanárok véleménye szerint: *az élet szép!* Jó a viszonyuk a tanulókkal, jól szerveznek, terveznek, és rendelkeznek a sikeres munkához szükséges komolysággal és szakszerűséggel.” (Pap 2006: 32) Gyakorlati tanácsokat is ad, hogyan lehet a tanórai humort a megfelelő elvek alapján növelni, például humortáblát kell használni, anekdotákat gyűjteni, meg kell tanulni jól viccet mesélni, a tanulóknak megfelelő, élvezhető vicceket kell használni, meg kell tanítani a diákoknak, hogy érzékeljék, mikor vált a tanár humorra.

Egyes felfogás szerint a humor jelenleg még nem elég elterjedt, helyenként nemkívánatos az oktatásban, „az emberi kultúra vidám vonulatát alacsonyabb rendűnek ítéli (...) Fél a vidám kultúrától, mert abban mindig van valami tekintélyeket nem tisztelő bátor odamondogatás.” A humor a pedagóguspályán ma még hiányzó terület, holott fontos lenne azért, hogy jó legyen a tanórákon, az iskolában a közérzet (Tancz 2008: 144). Gyakran nem a külső megítélés, ami határt szab ennek az elképzelésnek, hanem a diákok felé nehéz meghúzni a határt, hogy mit vesznek kellemesen humoros, ám oktatásról szóló légkörnek, s mi az a pont, amikor azt mondják, hogy már a tanár sem veszi komolyan a tanítást, akkor ők miért vegyék. Ez a pont – sajnos – könnyen átugorható, s egy eddig merev, komoly légkörhöz szokott iskolai hozzáállásban a legkisebb humor is elviheti a tanórákat a diákok részéről az „elviccelés” irányába. A tanár feladata, hogy az iskolához, a tanulók hozzáállásához mérten megtalálja ezt a pontot, amit nem szabad átlépni.

Tamás Ildikó diákközlőnek nevezi azt a jelenséget, ami a mindennapi nyelvhasználat és a közlő határán keletkezik, s „általában meglévő műfaji vagy egyéb struktúrákat tölt meg aktuális tartalommal. Számos megnyilvánulását a humorosság jellemzi.” (Tamás 2018: 314) Jellemzője, hogy gyakran online térben zajlik. Vizsgálatai elsősorban a 10-18 éves korosztályra irányulnak. A fiatalabb korosztály alapvetően nem a nyelvi alapú humorral foglalkozik; még nem értek meg rá. Az általam összegyűjtött nyelvi játékokról nem mondható el általánosan, hogy a diákok által született, ám minden Tamás Ildikó által felsorolt tulajdonságot hordozzák, s ha oktatási célból bekerülnek az iskolába, akkor a diákközlő részét képezhetik, a diákok befogadhatják, újragondolhatják, variálhatják a megnyilvánulásokat. A diákközlő Tamás Ildikó által felsorolt típusai gyakran egybeesnek az általam felállított kategóriákkal: makaronizmusnak hívja a rendszertranszcendens homofóniát. A halandzsza szintén szerepet kap a felosztásban, akárcsak a tartalmi, nyelvi, képi áthallások (vö. Tamás 2018: 316-321).

Közéiskolai magyar nyelv és irodalom szakos tanárként gyakran gondolom úgy, hogy ahhoz képest, hogy egyetlen tantárgyról beszélünk, nyelvtan és irodalom között helyenként nagy a szakadék. Ezért is céloztam meg az irodalmi vonatkozású nyelvi játékokat összegyűjteni, hasznosíthatóságukkal foglalkozni, hogy a tantárgy két része közelebb kerüljön egymáshoz. Schirm Anita elsősorban a stilisztikában hasznosítható humorizálással foglalkozik. Ami azért is szerencsés, mert a stilisztika épp egy olyan témája a tantárgynak, ami a két részterület határsávján van, segíti az összekapcsolást. Schirm Anita felhívja rá a figyelmet, hogy a diákok, akár az egyetemi hallgatók kevésbé szeretik a nyelvtan / nyelvészet tudományterületet, ezért is van szükség a stilisztika humorizálására, hogy közelebb kerüljön hozzájuk (2013: 50). Egyetérték velem, a diákok valóban túl száraznak tartják a (közéiskolás) nyelvtan tananyagot. Arra is kitér, hogy a legfontosabb stilisztika tankönyvek (szinte) egyáltalán nem tartalmaznak humoros forrást (vö. Schirm 2013: 52).

Ugyanezt mondja Gyenge Hajnalka (2008: 42) az általános iskolás nyelvtan tankönyvekről, hogy egyáltalán nem humorosak, a tananyag pedig száraz. Ha a diákokhoz valami olyan szöveget viszünk be, ami nincs benne a kánonban, akkor az a meglepetés erejével fog hatni, ezért humorforrás. Ilyen lehet például egy Jazz+az, vagy egy Vad Fruttik dalszöveg is, vagy egy TV-reklám, mely felkelti a figyelmet. Az viszont fontos, hogy az oktatás legyen az elsődleges cél, a humor csak az eszköze (Schirm 2013: 51). A repertoárban a nyelvi játékoknak, kérdés-felelet alapú szócickeknek is helye van, s nem csak az elemzésben, hanem a közös gyártásban is. Ha képpel szerepel egy nyelvi játék, az még hatásosabb, hisz könnyebben rögzül, felidéződik, hosszabban emlékezetben marad, több érzelmi tartalma van (Schirm 2013: 55).

Gyenge Hajnalka az általános iskolásoknál alkalmazott nyelvi játékokról Grétsy László szavait idézi, a többi kutatóhoz hasonlóan a népszerűbb tanári kép és a motiválás mellett kiemeli, hogy a nyelvi játék hogyan hat az egyes nyelvi szintekre: „a betűjátékok többek között a hang és betű viszonyának megértéséhez nyújtanak segítséget; a különféle totó-, lottófeladványok a helyesírási ismeretek megszilárdítására szolgálnak; a betű -, szó-,

képrejtvények a nyelvi fantáziát, találékonyt fejlesztek, ezenkívül a szójelentéstan ismeretek terjesztésének hasznos eszközei” (idézi Gyenge 2008: 43). A viccek pedig segítik egy-egy jelenség megértését.

Szabó Veronika elsősorban nyelvtanórákon hasznosítható ötleteket ad. Például nyelvtani fogalmakra is léteznek nyelvi játékok, a morfémaszerkezeti átértelmezéssel az egybeírást-különírást lehet gyakorolni, antiproverbiumok bemutatásával rá lehet mutatni az eredeti közmondásra, a lexikai ambiguitáson alapuló vicceknél a homonímia és a polyszémia jelentéskörére tudunk rávilágítani, s fejleszthetjük a helyesírást (vö. Szabó 2010: 215).

Shatz és LoSchiavo azzal foglalkozik, hogy az online oktatásban milyen lehetőségei vannak az oktatóknak a humorhasználatra. Online környezetben le van csökkenve a diákok humorküszöbe, tehát már a legkisebb humor is bombaként hathat. A szerzőpáros kiemeli, hogy a nyelvi játékok is megfelelnek a célnak (2006). A szerzőpáros úgy gondolja, hogy a rövidebb viccek (tehát a nyelvi játékok is) inkább bevezetésnek valók, s a hosszabb viccek az online oktatásnak inkább a közepére, s az egészen bonyolultak a végére. Mindezek arra is szolgálnak, hogy a tanulók „mentális szünetet” tartsanak (Shatz és LoSchiavo 2006).

Már a Nemzeti Alaptanterv (2007) is így írja le a középiskolai magyar nyelv és irodalom tantárgy egyik célkitűzését: „Az összetett modalitású szövegek elemzésének képessége, a humor kulturális és időbeli változékonyságának felismerése. A humor kommunikációs funkcióinak megismerése és alkalmazása saját szövegek alkotásában” (idézi Szabó 2010: 210). A nyelvi humor felhívja a figyelmet a szabályokra, segíti a szövegértést és szövegalkotást. Szabó Veronika felhívja rá a figyelmet, hogy egyes vélemények szerint a humorról való beszéd megöli magát a humort (Szabó 2010: 210). Szintén úgy látom, hogy sokan gondolják így. Én viszont ettől nem tartanék, ha megmagyarázunk egy nyelvi humort az attól még nyelvi humor marad. Ha elemzünk egy verset, az attól még vers marad. S ha valaki eredendően nem ért valamit, annak megmagyarázása segít abban, hogy „leessen a tantusz”. És segíti, hogy máskor külső magyarázat nélkül megértsen hasonló elven működő nyelvi játékot. Kondicionálja az agyat, a kreativitást. Tehát nem értek egyet azzal az „általános” véleménnyel, hogy nem szabad megmagyarázni egy nyelvi játékot vagy egy viccet. Kezdjünk is hozzá!

Irodalmi vonatkozású valós személyek nevét érintő nyelvi játékok

A nyelvi játékok csoportosítására több elmélet is született, viszont én Forgács Erzsébet (2007) tipizálása mentén fogok haladni.

Morfémaszerkezeti átértelmezésen alapuló valós személyek nevét érintő nyelvi játékok

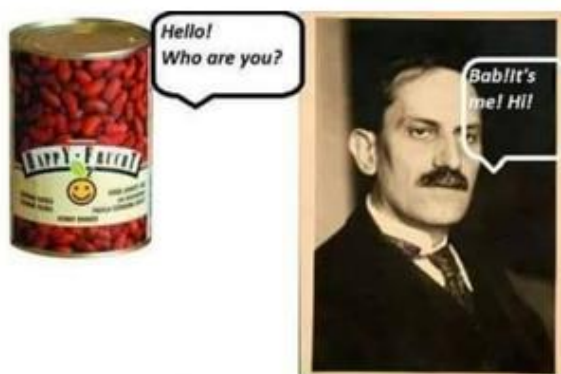

Jánoshalma

(Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül))

1. ábra

A nyelvi adat képrejtvényként volt feladva a Facebookon. Így interaktivitásra ösztönözte a Facebook felhasználóit. S interaktívként használható tanórákon is. A Jánoshalma felirat nem volt a kép alá írva, csupán utólag írtam alá. Így hangzott a feladvány: *Képrejtvény. Bács-Kiskun megyei település. Középfok.* Ilyen megoldások születtek a *Jánoshalmán* kívül: *Aranyhal(l); Családi karika, írta Arany Janika; Hallgatni Arany; Aranyhal? Bár az nem település...* Mint látszik, a képről Arany János vezetéknevére asszociáltak többen. Ami nem csoda, hiszen a költőt Aranynak és nem Jánosnak szoktuk emlegetni. A település megnevezés pedig kevésbé játszott szerepet. Ennek ellenére helyes megfejtés is született. A Jánoshalma morfémászerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134), de egy *l* fonémát is bele kellett rakni, hogy értelmes legyen *János hall ma – Jánoshalma*. Valódi képviccről beszélünk, János látványa nélkül nem lehetett volna kitalálni.

Babits Mihály

(Szóvicc klub)

2. ábra

A nyelvi adat szintén morfémászerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134), s egy elképzelt párbeszéd egy konzervbab és Babits Mihály között. A vicc angolul van, lefordíthatatlan, de minimális angol tudással megérthető: *Helló! Ki vagy te? Bab, ez én vagyok, szia!* Így az angol nyelvi kompetenciát is fejleszti. A válasz adja ki Babits Mihály nevét feltagolva – Bab, it's me, hi! A bab szó magyarul van, így rendszertranszcendens homofóniáról is beszélünk (Forgács 2007: 36). Az angol szavak kiejtésükben egyeznek Babits nevének tagjaival, a leírás nem egyezik. A kiejtésben is van némi csúsztatás: *Bab ic – Bab ics (Babits)*.

(Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül))

3. ábra

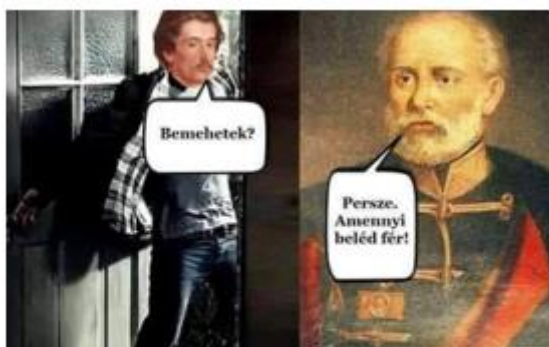
A képen Jókai Mór és Mikszáth Kálmán beszélgetnek, mint egy képregényben. Jókai Mór neve nem számít bele a nyelvi játékba, bárkivel helyettesíthető lenne. Viszont segíti iskolai keretek között portréjának felismerését. Mikszáth képe viszont szükséges, hogy segítse a poént. Modern szöveg van hozzájuk rendelve a Facebookról, a videóról és a mixről. A morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134) úgy jön ki, hogy csupán a vezetéknev érintett a nyelvi játékban: *mix át – Mikszáth*, a *ksz x*-szel helyettesítve.

(Legfertelmesebb szóviccek és szókapcsolatok börszéje)

4. ábra

A nyelvi adat, azon kívül, hogy morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134), egyben rendszertranszcendens homofónia is (Forgács 2007: 36). A képen Mórícz Zsigmond német szöveg előtt áll a táblánál, s egy mórral beszélget. A német nyelv szavai felelnek meg magyar szótágoknak: *ich – icz*. Sem írásban, sem szóban nem tökéletes a megfelelés, lexématorzítás is történik. A német *ich (én)* személyes névmást *h*-val a végén ejtjük, így a *Mórih Zsigmond* nem egészen fedi Mórícz nevének kiejtését. Szerencsésebb lett volna az angol nyelvet hívni: *Mór, it's Zsigmond (Mór, ez Zsigmond)*, jelentése sem torzulna, s nyelvtanilag is helyes lenne, a német mondatból kimaradt a létige, a *bin*: *ich bin Zsigmond (Én vagyok Zsigmond)*. Így viszont német és angol nyelvi tudást is belekapcsolhatunk a magyar tanórákba olyan formában, hogy a diákokkal javíttatjuk ki a felmerülő hibákat.

(Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül))

5. ábra

A nyelvi adat morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134), Bem József neve adja a nyelvi játékot, aki Petőfi Sándor életének fontos része, Petőfi Bem seregében szolgált, s a tábornok úgy szerette, mintha a saját fia lenne. Nemcsak magyar, hanem történelem tanórán

is szerepelhet feladványként. Képregényes szerkezetű, Petőfi megkérdezi a tábornokot, hogy *bemehet-e*, amit, ha másképp tagolunk, úgy érthetjük, hogy *Bem, ehetek?* Erre Reagál Bem apó, s megadja Petőfinek az engedélyt: annyit ehetsz, amennyit akarsz.

(Szóvicc klub)

6. ábra

A nyelvi adatnak sok változata él. Ady Endre halálának – mint már szóltam róla – 2019-ben van a 100. évfordulója, így a nyelvi játékok alapját képezi. Babits Mihály önállóan kevésbé szerepel, ám Adyval gyakran építik be azonos nyelvi játékokba. A morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134) egyben rendszertranszcendens homofónia (Forgács 2007: 36) is, minimális angol nyelvtudásra is van hozzá szükség. A nyelvi játék képregényes alapú. A csattanó alapja: *Ady Endre – a The End-re* kizárólag hangzásban érvényesül, írásban nem. Babits a csattanó kimondásakor napszemüveget hord, ami az emotikonhasználatból jött át, s ami a diákok ízléséhez közelebb viszi a nyelvi adatot.

(Szóvicc klub)

7. ábra

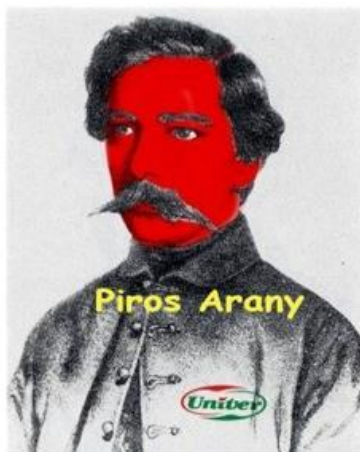
A képen látható Kölcsey Ferenc arcképe a Shell benzinkutat szimbolizáló piros-sárga kagylóval. Írásban nincs kifejtve, mit is jelent – így az iskolában könnyen feladható képrejtvényként – ám a morfémaszerkezeti átértelmezésen (Forgács 2007: 134) alapuló nyelvi adat elején egy kiegészítő főmondat található: *Akinek sok a pénze, költse is el (Kölcsey Shell)*. A nyelvi játék kizárólag szóban érvényesül: Kölcsey nevének hagyományos írásmódja és a benzinkút nevének angol írásmódja nem adja ki a poént.

(Legfertelmesebb szócickek és szókapcsolatok börzéje)

8. ábra

Ismét egy Ady Endrével zajló humoros párbeszéd, ismételten morfémaszerkezeti átértelmezésbe (Forgács 2007: 134) foglalva. A képregény jelenlegi beszédpartnere Csinszka, azaz felesége, Boncza Berta. Hasznos életrajzi vonatkozások feltárására alkalmas az adat. A csattanó kivételesen nem Ady Endre nevét adja ki, hanem egy frazémába foglalja bele Ady nevét. Ez pedig egy gyermekjáték (hon- és népismeret tantárgy erősítésére), amiben bekötött szemmel szokták egymást keresgélni a játszó felek. A párbeszédben összekapcsolódik a XX. század eleji idősík (amikor Ady élt), s a XXI. századi idősík (amikor az emberek egyik legfőbb életviteli tartozéka a mobiltelefonja). S összekapcsolódik a gyermekkori idősík (a játék) a felnőttkori idősíkkal (házaspárok beszéde). Az *Ady, jó* és az *a dió* az összetételi határok eltolásával éri el hatását, s kizárólag szóban érvényesül: a hiátustörvény segítségével mindkét megnyilvánulásba belehalljuk a *j* hangot, az *y* pedig *i*-nek ejtendő. Egy Facebook-felhasználónál a megnyilvánulás pedig kicsapta a biztosítékot, s egyenesen *Adyóta párbeszéd*-nek minősítette, ami egy lexématorzítás hangcserével (Forgács 2007: 49).

Lexikai ambiguitáson alapuló valós személyek nevét érintő nyelvi játékok**Homonímia**

(Szóvicc klub)

9. ábra

A nyelvi játékban az arany szó szótári homonímia (Forgács 2007: 122). *Arany* utal Arany János nevére, egy kémiai elemre, s a paprika alapú ételízesítőre is. Jelen esetben az első és az utolsó megnevezés van összekapcsolva: *Arany János* piros arcszínnel és Univer márkanévvel ellátva azonosan ejtendő és írandó a *Piros Arany* névvel.

(Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül))

10. ábra

Karinthy Frigyesről nem született jelentős mennyiségű nyelvi játék. Holott ő maga a nyelvi játék mestere volt. Viszont a neve nem könnyen tehető nyelvi játék alapjául, ahhoz talán túl bonyolult, és nem sok más szóra hasonlító hangalakja van. Ehhez képest Kosztolányi Dezsőnek sikerült intarziát gyártani a teljes neve felhasználásával: „Magát az égi kar inti, frigye sikerülni fog!” S Karinthynek is Kosztolányiéból: „Rossz a koszt, ó lány, ide zsörtölődni jár csak az ember!” (www.origo.hu) Visszatérve a Facebook felhasználóihoz, ugyanazt a homonímiát (Forgács 2007: 122) használták, mint Kosztolányi: a *Frigyes* keresztnévben a *frigy* (házasság) szót fedezték fel, melynek melléknévképzős változata teljesen egybeesik a keresztnévvel *Frigyes* – *frigyes*, azaz nem nőtlen. A kép képvicc mivoltát igazolja, hogy egy gyűrűs kéz nyúl be Karinthy elé, mintha a sajátja lenne. Tanórákon pedig azon kívül, hogy memorizáltathatjuk Karinthy portréképét, bevezetésnek szánhatjuk Karinthy szerelmi életének megismerésébe.

Rendszertranszcendens homofónia

Forgács Erzsébet felosztásában a homonímia a lexikai ambiguitás alapján létrejött nyelvi játékok közé tartozik, a rendszertranszcendens homofónia pedig a fonematikai nyelvi játékok közé. A rendszertranszcendens homofónia szintén besorolható a lexikai ambiguitások közé, hiszen a homonímia egyik típusa, aminek alapja ugyebár a kétértelműség. Másik ok, amiért ide a lexikai ambiguitás fogalmába beletartozik, hogy Goethe, Poe, vagy sok egyéb külföldi irodalmi személy neve magyarul ugyanúgy írandó, mint az eredeti nyelvén, így az alapja – véleményem szerint – jobbára a kétértelműség, s kevésbé a fonematikai eltérések (vö. Forgács 2007).

Tarajos Goethe

(Legfertelmesebb szócickek és szókapcsolatok börzéje)

11. ábra

A valós személyek nevén alapuló nyelvi játékok között kevesebb az idegen nyelvű, ám mégis akad közöttük. Johann Wolfgang Goethe neve kiejtésben egybeesik a szalamandrafélék családjába tartozó kétéltű tarajos göte állat nevével, így rendszertranszcendens homofóniát alkot (Forgács 2007: 36). Goethe fején egy taraj található, hogy egyértelmű legyen az egyezés. Az eset a Facebook-felhasználókat is megihlette: *Kínai ingyencfalat: karajos-parajos göte; Egy kép -Fauszt-tató korszakából*. Egyik a *taraj* – *karaj* – *paraj* szavak hangcserés változata, második Goethe főművére, a *Faustra* reagál, aminek az eleje egybeesik a *faúsztató* szóval, ami szintén rendszertranszcendens homofónia (Forgács 2007: 36). Esetlegesen kiválthatja a diákok kreativitását is.

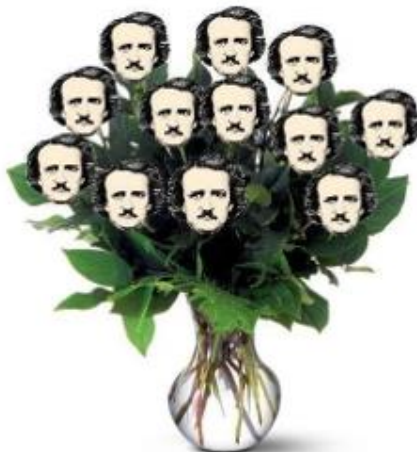

(Ez a mai szóciccem (cenzúra nélkül))

12. ábra

Edgar Allan Poe középső neve rendszertranszcendens homofóniát (Forgács 2007: 36) alkot a magyar *ellen* szóval, amely csak kiejtésben érvényesül. A nyelvi adathoz nincs kép hozzárendelve, kizárólag a szavak alkotják a nyelvi játékot. Két betegség van felsorolva, két kezelési lehetőséggel. A Fluimucil említése önmagában is humoros, mert a tévéreklámból mém lett, amiben egy Abel nevű kisfiú meglehetősen értetlenül ismételteti a „De miért? kérdést. Edgar ellen Poe-t kell alkalmazni, mely önmagára hat vissza, paradoxont alkot. A paradoxon A görög „hihetetlen” szóból származik, s látszólagos képtelenséget jelent. „Stilisztikai értelemben a paradoxon az általános tapasztalatnak, a hétköznapi tudatnak vagy látszólag önmagának ellentmondó állítás, olyan szavak, gondolatok összekapcsolása, amelyek felületesen nézve vagy

egy bizonyos jelentésszinten belül kizárják egymást.” (Király 1986: 132) A diákok pedig feladatként megkaphatják, hogy több paradoxont alkossanak, keressenek.

pók

(Legfertelmesebb szócickek és szókapcsolatok börszéje)

13. ábra

A következő nyelvi adat szintén Poe-ról szól, szintén rendszertranszcendens homofónia (Forgács 2007: 36). A Poe író többes számú jellel magyarul épp úgy hangzik, mint az ízeltlábú állat, a pók neve. Így vegyes típusú a homonímia, egy szótári szóalakhöz egy többes számú szóalak hasonlít. A kép alapján egyértelmű, hogy több Poe-ról van szó, a magyar pók szó viszont sehogyan sem jön ki belőle, a kép egy virágcsokrot alkot. Nem csoda, hogy a sántító képviccet a Facebook-felhasználók megpróbálták tovább költeni: *Bepoekhálózott csokor.*; *Holle anyó Allan Poe!*; *Edgar ellen pó;* *Apolog/etikus, vagy a/Poetikus.*; *Póka Aegon;* *A pók már múlt idő. A peek múlt ideje. Check it out!*. Persze ebből is csak a *Bepoekhálózott csokor* reagál a virágcsokorra.

(Szóvicc klub)

14. ábra

A következő nyelvi adat szintén rendszertranszcendens homofónia (Forgács 2007: 36), s itt egy magyar író nevét azonosíthatjuk egy angol szóval: *Mór – more*. Az első képen *Jókai* található önmagában, a másodikon *több Jókai*, azaz félig angolosan *Jókai more*. Az angol és a magyar nyelvtudást is aktiválja.

Poliszémia

(Ez a mai szócicem (cenzúra nélkül))

15. ábra

A nyelvi adat képregény alapú, de van hozzá narrátori szöveg is fűzve, ennek köszönhetően kép nélkül is értelmezhető a nyelvi játék; nem valódi a képvicc, csak képpel ellátott nyelvi játék. A narrátori szövegben felbukkan egy helyesírási hiba, mely nem a nyelvi játék része (*estetér* – *este tér*). A nyelvi játék alapja a **poliszémia** (Forgács 2007: 108). A kétértelműséget egy metonímia adja. A metonímia (névcsere) „a szóképek egyik fő kategóriája, olyan szókép, amely a két fogalom közti térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezésen vagy ok-okozati kapcsolaton alapul.” (Szathmári 2004: 146) A metonímiában Ady Endre verseskötetét (kifejezendő) egyesítjük Ady Endre lényével (kifejező), ezért tűnik úgy, hogy a lány Ady Endrével töltötte az estét, holott ő a verseskötetről beszél. A metonímia pillanatnyi feszültséget teremt tudatunkban (Szathmári 2004: 147), a férjben ennél valamivel hosszabbat. A férj alapvető műveltségi hiányossága adja a humor forrását.

Lexématorzítással keletkezett irodalmi vonatkozású valós személyek nevét érintő nyelvi játékok

(Ez a mai szócicem (cenzúra nélkül))

16. ábra

A nyelvi játék ismét Ady Endréről szól. Kevert típus, egyrészt lexématorzítás hangbetoldással (Forgács 2007: 55) történik benne, másrészt rendszertranszcendens homofónia is (Forgács 2007: 36). *Ady* – *bady* (kiejtés szerint). A body builder kifejezés a magyar nyelvben is használatos, így könnyen megérthető. A képen Ady Endre arca látható egy kigyúrt testre

rákva, enélkül nem lehet kitalálni a nyelvi alapú poént, még az sem elég segítség, hogy felirat szerint ő a leghíresebb magyar testépítő; így valódi képviccről beszélünk.

(Legfertelmesebb szóviccek és szókapcsolatok börszéje)

17. ábra

A nyelvi játék egy lexématorzítás hangbetoldással (Forgács 2007: 55), de mint minden idegen nevű irodalmi személyt tartalmazó nyelvi játék, ez is tekinthető rendszertranszcendens homofóniának (Forgács 2007: 36). La Fontaine képe a plafonon található, így lett a *La Fontaine*-ből *Pla Fontaine*. A nyelvi játék érvényesül írásban és szóban is. A nyelvi játék elhangozhat bevezető órán a fabulák tanításakor.

Ellentétes jelentésen alapuló valós személyeket érintő nyelvi játék

Ezen nyelvi játékok lényege, hogy az író nevében egy értelmes szót találunk, amit átírunk az ellentétetre, s így jön létre egy eddig nem létező, új lexéma.

(Szóvicc klub)

18. ábra

A nyelvi adatban Kosztolányi Dezső neve szerepel, amiből kihallatszik a *kosz* (főnév) szó. Ennek az ellentéte a *tisztaság* (főnév). A nyelvi játék el van torzítva, hiszen a *kosz* (főnév) ellentétének a *tiszta* (melléknév) van megadva. Az első képen Kosztolányi fotója koszos, a másodikon tiszta. Nem ezzel a technikával működnek a Facebook-felhasználók által kommentelt nyelvi adatok, amik első körben értelmetlennek tűnnek, mint a Tisztalányi szó (ami asszociációra készthette őket), ám megvan a maguk jelentése, mert egy-egy személy neve körvonalazódik ki. *Petek én, fisomon dorok, Petsz te, fisodon dorsz, Pet ő, fisán dor; Tegnapelőtt jortam én, tegnap jortál Te, Ma jor Tamás.*

Jókai

Rosszkai

(Legfertelmesebb szóviccek és szókapcsolatok börzéje)

19. ábra

A nyelvi játékon Jókai Mór látható, amiben a *jó* (melléknév) lexéma található meg. Az ellentéte a *rossz* (melléknév), ami úgy van demonstrálva, hogy Jókai Mór fején egy kalózsapka van, s a kalózkodás közepette az egyik szemét is elvesztette. A technika produktívnak mondható, erre egy Facebook-felhasználó hívta fel a figyelmet: *putyin putyout*, ahol az orosz elnök nevébe az angol *in* (be) szót lehet beleérteni, aminek az ellentéte *out* (ki). A Jókairól szóló tanórán részt vevő diákok is alkothatnak hasonlókat.

(Legfertelmesebb szóviccek és szókapcsolatok börzéje)

20. ábra

A nyelvi adaton Stendhal látható, amint áll. Nevének végződése úgy hangzik, mint a magyar *áll* (ige). Csak hangzásban egyeznek, a név végződésének írásmódja idegen, ez egy rendszertranszcendens homofónia is (Forgács 2007: 36). Az *áll* (ige) ellentéte az *ül* (ige), amit a kép is demonstrál: Stendhal leült egy székre.

**Két valós személy nevének összevonásával keletkezett nyelvi játékok
Morfémaszerkezetű átértelmezés**

A kedvenc desszertem:

A tiraMisu

(Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül))

21. ábra

A nyelvi adat alapja szintén morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134), egy határozott névelővel ellátott süteménynév (*A tiramisu*) átváltozik két férfi becenévvé, Babits Mihály és József Attila keresztnévé (*Atira Misu*). Egyszerű portréképekről van szó, amelyek nem kerültek manipulálásra, így segítséget nyújtanak a diákságnak abban, hogy megjegyezzék a költők arcképeit. A süteményre viszont egyáltalán nincs képi utalás. Így a nyelvi játék képvicc mivolta hiányos, csak az összekapcsolt jelentésmezők egyik fele jelenik meg virtuálisan, a másik fele kizárólag nyelvi adat marad. A nyelvészeti technika produktív, gyakran előfordul nyelvi játékok kialakításánál, a morfémákban előforduló -ra, -re szótag képviccekben gyakran -ra, -re határozóraggá változik, s egyik kép a másik fölé kerül.

More Ica király

(Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül))

22. ábra

A nyelvi adat alapja ebben az esetben is morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134): *More Ica király* – *Mórnicz, a király*. Mórnicz Zsigmond Bíró Icával beszélget, aki koronát visel, s a képen többször szerepel. Bíró Ica fitness-szakértő és modell alakja, mondhatni, távol esik Mórnicz alakjától, s nehéz elképzelni, hogy ő rajongja Mórniczot, a XX. századi

parasztábrázolás megújítóját, ami szintén a humor forrásává válik. A nyelvi adat egyben rendszertranszcendens homofónia is (Forgács 2007: 36), hiszen a *more* (több) angol morféma azonos alakú a magyar *Mór*- betűsorrall, amely a *Móricz* szó elejét képezi.

(Szóvicc klub)

23. ábra

A nyelvi adathoz ismerni kell A Vissza a jövőbe című filmtrilógiát, hiszen a képen a főszereplő, Marty McFly látható. Mégpedig nem akármilyen állapotban, hanem vörösben. A nyelvészeti technika morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134), azon belül az összetételi tag játékos eltolása: *Vörös Marty* – *Vörösmarty*, azaz a Szózat megírójának a neve. Jóllehet Marty sokat ment vissza az időben, de így sem találkozhatott volna Vörösmartyval, aki 1800-tól 1855-ig élt. A jelentésmezőknek nincs szemantikai összekapcsolása, kizárólag hangalakjuk alapján kerültek összefüggésbe. Az amerikai *Marty* név egybeesik a magyar *-marty* utótaggal, így rendszertranszcendens homofóniáról is beszélünk (Forgács 2007: 36).

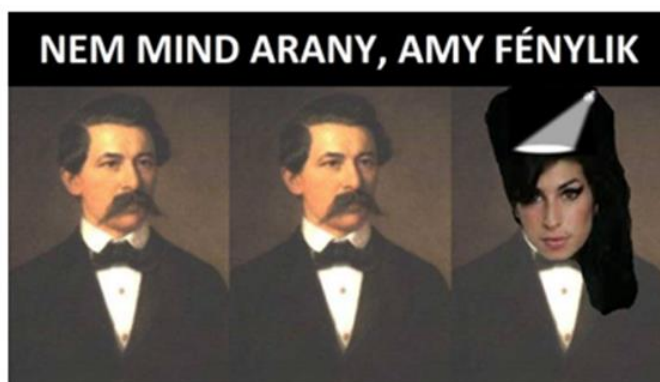

(Ez a mai szóviccem (cenzúra nélkül))

24. ábra

A nyelvi adat morfémák megváltoztatásán alapul, alapja egy morfémaszerkezeti átértelmezés (Forgács 2007: 134), amiben az összetétel határ eltolódik: *körtér* – *kört ér*. Valamint az *ő* fonéma hosszú *ő* fonémává változott, hogy egyértelművé váljon a francia kártya egyik színére való asszociáció. A kép háttérében a Móricz Zsigmond körtér található felülnézetben, Budapest XI. kerülete. Az előtérben pedig két fotó Kosztolányi Dezsővel és a budai térrel, mint kőr bubival. A matematikai jelekkel ellátott egyenlet szerint két kőr bubi egyenlő egy kőr ásszal, ami sem a kártyajáték, sem a matematika szabályainak nem felel meg, de még a Budán fellelhető terek számának sem. A két személy neve nem vesz részt közvetlenül a nyelvi játékban, azért rájuk esett a választás, mert mindkettő egy-egy híres budai térnek adott nevet. Értelmezhető úgy, hogy kizárólag a nyelvi játék kedvéért jött létre, esetleg állásfoglalás a kitalálónak a két íróhoz fűződő ízléséről. A diákok számára pedig több műveltségi területről származó kérdéseket vet fel.

Lexématorzítás

(Legfertelmesebb szócickek és szókapcsolatok börzéje)

25. ábra

A nyelvi adat ismét két távol eső személy összemérésével hoz létre játékot. Egyik oldalon Arany János XIX. századi magyar költő, másikon Amy Winehouse, a közelmúlt brit énekesnője. Úgy tűnik, nincs bennük közös azt leszámítva, hogy a nevük egy közmondást ad ki. A nyelvi játék frazémán alapul. Eredetileg: „Nem mind arany, ami fénylik = nem minden értékes, nem minden jó, ami annak látszik.” (O. Nagy 1982: 51) Tanórákon ismételt közbeiktatható szólások, közmondások tanításakor. Egyetlen morféma kicserélése éri el a hatását, tehát a frazéma módosul, így szintagma-intern nyelvi játéknak hívjuk (Forgács 2007: 183). Egyben rendszertranszcendens homofónia is (Forgács 2007: 36), az angol *Amy* keresztnév írásban majdnem egybeesik a magyar *ami* vonatkozó névmással, az *y* fonéma *i*-nek ejtendő. Viszont a szó eleji *a* fonéma nem ugyanúgy ejtendő, angolul *é*-nek hangzik. Így lexématorzítás hangcserével (Forgács 2007: 49) is egyben. T. Litovkina Anna antiproverbiumnak hívja a szóláskifacsarásokat, s felhívja rá a figyelmet, hogy az arany lexéma homoním, ezért Arany János nevét gyakran az arannyal mint anyaggal hozzák összefüggésbe. Példái: „Nem mind arany, aki János. Nem mind arany, aki költő. Nem mind arany, ami János. Nem mind arany, ami Petőfi.” (T. Litovkina 2007: 192) Az *arany* kisbetűvel van leírva minden esetben, de mivel mind a négy mellékmondat a költészettel, illetve a nevekkal foglalkozik, egyértelmű, hogy Arany Jánosról van szó. Ehhez képest ritkább jelenségnek tűnik, hogy a vonatkozó névmás az alapja a nyelvi játéknak. Adott nyelvi játéknak jelentős mondatszerkezeti módosítást is produkált: alárendelő összetett mondatból mellérendelő összetett mondat lett. Amy feje Arany testére van rákva, ezzel is erősítve, hogy ő is lehetne Arany, de inkább fénylik.

Összegzés

A humor a tanórákon – véleményem szerint – mindenféleképpen pozitívan hat a légkörre, s a tanulmányokra is. Hiszen amin nevet az ember, arra jobban emlékszik, mint arra, amit semleges, netán unottan próbál memorizálni. Arra, hogy általánosságban a humor hogyan hat az oktatásra, több szakirodalom született, melyek többé-kevésbé egyetértenek egymással, s én is igazat adok nekik. Álljanak itt a humor legfontosabb pozitívumai: élvezetesebbé teszi a tanulást, segít közelebb hozni az adott tantárgyat, oldja a légkört, csökkenti a feszültséget, segíti a felidézést, javítja a tanár-diák kapcsolatot. Veszélyei, hogy a túlzott humor komolytalanná teheti az órát. Ebben segítséget nyújthatnak a nyelvi játékok: minden pozitív tulajdonsággal rendelkeznek, ami a többi humorra is jellemző, ám annyira nem túlzóak, hogy az elvigye komolytalan irányba az órát. A kreativitást és a gondolkodást jobban fejlesztik, mint a humor bármelyik ága, hiszen egy bedobott nyelvi játék gyakran újabb nyelvi játékot szül, mint ez látszik a Facebookon posztolt nyelvi játékokból is. Az irodalmi

vonatkozású nyelvi játékok közelebb hozzák a gyakran túl nagy távolságban lévő irodalom és nyelvtan tantárgyakat.

Hogy milyen irodalmi vonatkozású valós személyekhez kapcsolódó nyelvi játék a népszerűek a Facebookon? Megalkotási módszerét illetően rendkívül nagy jelentőséggel bír a morfémaszerkezeti átértelmezés, s emellett a lexikai ambiguitás. A témákat nézve azon nyelvi adatok a népszerűek, amelyek „tipikus” személyek, művek alapján készültek, tehát akiket minden magyar ember ismer, s nemcsak a magyar nyelv és irodalom szakot végzett szakmabeliek. Tipikus jelenségek elsősorban a magyar költők, írók: Petőfi Sándor, Ady Endre, Babits Mihály, Móricz Zsigmond, József Attila, Arany János.

Irodalomjegyzék

- [1] BALÁZS Géza: *Netfolklór – intermedialitás és terjedés*. Replika 90-91., 2015. 171-185.
- [2] BÓDI Zoltán 2005: *Szimbolikus írásbeliség az internetes interakcióban*. In.: Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja*. Gondolat – Infonia, Budapest. 195-212.
- [3] BOYD, Danah M. – ELLISON, Nicole B.: *Social network sites: Definition, history, and scholarship*. 2007. *Journal of Computer-Mediated Communication* 13/1: article 11.
<https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- [4] DEITER, Ron 2000: *The use of humor as a teaching tool in the college classroom*. *NACTA Journal* 44. 2. 20-28.
- [5] FORGÁCS Erzsébet 2007: *Nyelvi játékok. Kreativitás a viccekben, a reklámyelvben, a sajtónyelvben és az irodalmi szövegekben*, Szeged, SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- [6] GYENGE Hajnalka 2008: *7. és 8. osztályos anyanyelvi nyelvtankönyvek elemzése a (verbális) humor szempontjából*. In: Medve Anna – Szépe György (szerk.): *Anyanyelvi nevelési tanulmányok 3. Iskolakultúra*, Budapest. 42-54.
- [7] HÁHN Judit 2012: *Az egyetemi oktató humora*. *Modern Nyelvoktatás* 18. 3. 35-46.
- [8] KESZY-HARMATH Dániel 2014: *A Facebook használata az anyanyelvi nevelésben*. In.: *Anyanyelv-pedagógia 1*. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=498>
- [9] KIRÁLY István (szerk.) 1986: *Világirodalmi lexikon. Tizedik kötet. P – Praga*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [10] KONCZ-KOVÁCS Anna 2012: *A kérdés-felelet alapú szócikkek pragmatikai vonatkozásai*. In.: Várad, Tamás (szerk.): *VI. Alknyelvdok Konferencia kötet*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 102-111.
- [11] O. NAGY Gábor 1982: *Magyar szólások és közmondások*, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [12] PAP János 2006: *Puer ridens (humor az iskolában)*. In: *Új Pedagógiai Szemle* 56/5. 25-34.
- [13] SCHIRM Anita 2013: *A humor szerepe a nyelvészet oktatásában*. In.: Vargha Katalin et al. (szerk.) 2013. *Sokszínű humor. A III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 50-58.
- [14] SÉRA László 2008: *Humor a tanulásban*. In: Daczi, Margit et al. (szerk.) 2008. *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 264-272.
- [15] SHATZ, M. A. – LOSCHIAVO, F. M. 2006: *Bringing life to online instruction with humor*. *Radical Pedagogy* 8 (2),
http://radicalpedagogy.icaap.org/content/issue8_2/shatz.html .
- [16] SZABÓ Veronika 2010: *A humor szerepe az anyanyelvi nevelésben*. In.: T. Litovkina, Anna et al.: *A humor dimenziói. A II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest. Tinta Könyvkiadó. 209-218.

- [17] SZATHMÁRI István 2004: *Stilisztikai lexikon – stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemlélítve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- [18] TAMÁS Ildikó 2018: *Nem jársz át az eszemen. Humor a diákközlőben*. In.: Nemesi Attila László et al. (szerk.): *Humorstílusok és -stratégiák. Az V. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 312-323.
- [19] TANCZ Tünde 2008: *Tréfás mesék gyermekeink lelki egészségének védelmében*. In: Daczi, Margit, T. Litovkina, Anna, Barta, Péter (szerk.) 2008. *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest. Tinta Könyvkiadó. 144-153.
- [20] T. LITOVKINA Anna – VARGHA Katalin 2007: *„Hallgatni Arany, beszélni Petőfi”. A magyar antiproverbiumok ferdítési módjai (formai változatok és nyelvi humor)*. Magyar Nyelv 13. 179-199.
- [21] VESZELSZKI Ágnes: *Netnyelvészet. Bevezetés az internet nyelvhasználatába*. Budapest: L'Harmattan, 2017.

Források

- [22] [www.facebook.com/ Ami nem szóvicc – vicc klub](http://www.facebook.com/Ami.nem.szovicc-vicc.klub)
- [23] [www.facebook.com/ Ez a mai szóviccem \(cenzúra nélkül\)](http://www.facebook.com/Ez.a.mai.szoviccem.cenzura.nelkul)
- [24] [www.facebook.com/ Legfertelmesebb szóviccek és szókapcsolatok börzéje](http://www.facebook.com/Legfertelmesebb.szoviccek.es.szokapcsolatok.bozreje)
- [25] [www.facebook.com/ Szóviccelde](http://www.facebook.com/Szoviccelde)
- [26] [www.facebook.com/ Szóvicc klub](http://www.facebook.com/Szovicc.klub)
- [27] www.origo.hu